

نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده

فاطمه یآوری^۱

چکیده

امروزه اکثریت مردم گمان کرده اند که بانوان تحصیل کرده علوم دینی تنها در تبلیغ دین و ترویج معارف قرآنی نقش دارند، بدون آنکه تصور کنند این بانوان با یادگیری آموزه های دینی در جامعه و میدان عمل، همچون سیاست، اقتصاد، اجتماع، خانواده و ... دارای نقش های متنوعی هستند. که جایگاه و نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده یکی دیگر از عرصه های فعالیت تبلیغی بانوان تحصیل کرده علوم دینی می باشد؛ از آن جایی که پیرامون این موضوع تاکنون، پژوهشی انجام نگرفته بود؛ ضرورت موضوع محرز شد و پژوهشی در این خصوص انجام گرفت، لذا در نوشتار حاضر که بر اساس روش اسنادی - کتابخانه ای انجام گرفته، هدف اصلی بررسی نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده بوده است. و از جمله نتایج و یافته های این پژوهش، می توان به مواردی از قبیل آموزش راه های جلوگیری از اسراف و تبذیر و آموزش اصلاح الگوی مصرف به افراد خانواده و ... اشاره نمود.

کلید واژه ها :

بانوان - علوم دینی - تربیت اقتصادی - خانواده.

^۱ - دانش آموخته سطح ۲ ، حوزه علمیه امام خمینی(ره) ، استان کرمانشاه ، fatmhy339@gmail.com

مقدمه

زنان به عنوان نیمی از جامعه و درصد قابل توجهی از افراد تحصیل کرده، دارای جایگاه ویژه ای در سطح انجام فعالیت های اقتصادی و تربیت اقتصادی افراد در درون خانواده هستند، در این بین نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده از موضوعات مهم در جوامع اسلامی و از عرصه های فعالیت تبلیغی بانوان طلبه می باشد، منظور از بانوان تحصیل کرده علوم دینی یعنی بانوانی که در حوزه های علمیه خواهران که یک نهاد مذهبی-آموزشی برای آموزش و تربیت طلاب خواهر می باشد، تحصیل کرده اند.

زنان در رشد اقتصادی افراد خانواده نقش های مؤثر و مفیدی دارند، و از راه های مختلفی می توانند به این مهم برسند اما در این میان عملکرد بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده، نسبت به سایر زنان مسلماً متفاوت می باشد زیرا این بانوان با کسب آموزه ها و علوم دینی در این زمینه به تربیت اقتصادی افراد می پردازند و بر همین اساس پایه های همه اصول تربیت اقتصادی از جمله: آموزش راه های جلوگیری از اسراف و تبذیر، رعایت میانه روی، پرهیز از خواسته های غیرضروری و دوری از حرص و ولع مادی و ... به خوبی می دانند

ضرورت و دغدغه موضوع در این است که از آنجا که زن به عنوان یکی از ارکان اصلی خانواده به عنوان همسر و مادر، که اصلی ترین نقش را در تربیت افراد در همه ابعاد به خصوص تربیت اقتصادی بر عهده دارد، و همچنین نقش مهمی در انجام فعالیت های اقتصادی خانواده دارد و از آن جا که مادران وقت بیشتری را با بچه ها در خانه می گذرانند، در پرورش روحیه اقتصادی و شکل گیری نگاه فرزندان به زندگی، نقش پررنگ و قابل توجهی دارند و هر گفتار، رفتار و عمل مادران و پدران در رفتار و اندیشه افراد خانواده منعکس می شود ضروری است که نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت

اقتصادی افراد خانواده مورد بررسی قرار گیرد.

در راستای دستیابی به پیشینه‌ی تجربی این موضوع به سایت های اینترنتی مختلفی از جمله تبیان، حوزه و ایران داک مراجعه شده؛ که هیچ مقاله یا پایان‌نامه‌ای تحت عنوان نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده یافت نشد؛ می‌توان گفت این موضوع از جمله موضوعات جدید و مهمی است که از دیر باز پرداختن به آن مورد توجه زیادی قرار نگرفته اما برخی اندیشمندان قرآنی و پژوهشگران در گذشته بیشتر در قالب موضوعات دیگر مانند: الگوگیری زنان از سیره ائمه در بحث اقتصاد و یا مدیریت اقتصادی بانوان و... مباحثی در لا به لای کتاب های خود ذکر کرده اند. به اختصار به ذکر برخی موارد پرداخته می‌شود. (۱) کتاب « اقتصاد خانواده» تألیف زهرا افشاری، (۲) کتاب «مهارت‌های زندگی» تألیف: حسین خنیفر (۳) مقاله اقتصاد یک خانواده مسلمان نوشته طلعت ابوطالبی (۴) مقاله نقش مدیریتی زنان در خانواده نوشته طاهره ماهرزاده؛ وجه تمایز نوشتار حاضر با این کتب و پژوهش ها در این است که در نوشتار حاضر فعالیت های اقتصادی بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده تعیین می شود در حالی که این امر در سایر کتب و پژوهش های فوق الذکر انجام نگرفته است. اکنون سوال اصلی پژوهش این است که بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده چه نقشی دارند؟ محقق در صدد است با مراجعه به منابع به این سؤال پاسخ دهد.

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از نوشتار به بررسی مفاهیم لغوی و اصطلاحی لغات مهم پژوهش پرداخته می‌شود که به ترتیب عبارتند از:

۱-۱. بانوان علوم دینی

در لغت کلمه «بانو» از بان به معنی رئیسه گرفته شده است^۱ یعنی حافظ اما در برخی لغت نامه ها به معنی زن بزرگ زاده و ارجمند است؛ در اصطلاح عنوانی احترام آمیز در اول یا آخر نام زنان بزرگ است، که تاریخچه ای بلند دارد. برخی گفته اند که ریشه واژه «بانو» در زبان فارسی واژه «بن» است، در کتیبه های ساسانی و ادبیات زردشتی فارسی میانه، در لقب بعضی از ایزد بانوان هند و ایرانی و همراه نام همسران شاهان، امیران و بزرگان دربار دیده می شود.^۲ در ادبیات فارسی، به ویژه در منظومه هایی مانند شاهنامه و خسرو و شیرین، به معنی زن بزرگ و ملکه کاربرد فراوان دارد. در تداول امروز، مرادف عنوان «خانم» و در زبان نوشتاری و رسمی، خصوصاً، در خطاب به زنان شوهردار آورده می شود.^۳ بانوان علوم دینی در اصطلاح با خواهران طلبه گفته می شود که واژه «طلبه» یک صفت برای بانو است که در لغت به معنای «طالب و جویای امری» می باشد و در اصطلاح به طالب علوم دینی و حوزوی اطلاق می شود. در نتیجه بانوان طلبه در اصطلاح یعنی زنانی که به درجه ای از علوم در زمینه علوم دینی و حوزوی مانند: فقه، حدیث و ... رسیده اند.

۱-۲. تربیت

در لغت به معنی «پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن» است.^۴ واژه «تربیت» عربی است. معادل فارسی آن «پرورش» است. واژه ی تربیت از ریشه ی «رَبَّو» و باب تفعیل است. در این ریشه، معنای زیادت و فزونی اخذ شده است و در مشتقات مختلف آن، می توان این معنا را به نوعی بازیافت.

^۱ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه (بانو)

^۲ - ابن ابی اُصیبَه، عیون الانباء فی طبقات الاطباء، ص ۳۲۴.

^۳ - ابن مسکویه، تجارب الامم، ص ۱۷۴.

^۴ - معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه تربیت.

^۵ - ابن منظور، لسان العرب، ذیل واژه «ربو».

^۶ - فراهیدی، العین، ذیل واژه «ربو»

مثلاً به تپه «رَبْوَه» گفته می‌شود^۱، زیرا نسبت به سطح زمین برآمده است. نفس زدن را «رَبَوَ» می‌گویند، به سبب اینکه موجب برآمدن سینه می‌شود.^۲ تربیت در اصطلاح عبارت است از فرایند یاری رسانی به مربی برای ایجاد تغییر تدریجی در گستره زمان در یکی از ساحت های بدنی، ذهنی، روحی و رفتاری که به واسطه عامل انسانی دیگر به منظور دستیابی وی به کمال انسانی و شکوفا کردن استعدادهای او یا بازدارندگی و اصلاح صفات و رفتارهای او صورت می‌گیرد.

۱-۳. اقتصاد

واژه اقتصاد در لغت به معنای اعتدال و میانه روی است. «الْقصد، استقامه الطريق... و ضد الافراط؛ قصد یعنی مستقیم و هموار بودن راه... و ضد افراط». ^۳خلیل فراهیدی درباره معنای اقتصاد می‌گوید: «اقتصاد در لغت یعنی میانه روی و نقیض آن اسراف است. همچنین می‌گوید: «حد» یعنی حد استواء، و وسط یعنی فاصله میان تقطیر - به معنای تضییق - و اسراف و این حد فاصله، «قصد» و «اقتصاد» نامیده می‌شود؛^۴ زیرا اقتصاد عبارت است از: «اعتدال و میانه روی در کار». از نظر مفهوم قرآنی - روایی اقتصاد مطلوب یعنی اقتصاد قائم به ذات و بی‌عیب و غیر قائم به غیر. مفهوم قرآنی اقتصاد در آیات متعددی از قرآن آمده است از جمله می‌توان به آیات زیر اشاره نمود: «وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ...»^۵؛ در راه رفتن اعتدال بورز...» یکی از اصول اولیه اقتصاد سالم حیات و قابلیت رشد و نمو ثروت است، همان طوری که از شرایط اولیه یک اجتماع سالم اقتصاد سالم است. در روایات نیز به معنایی از اقتصاد اشاره

^۱ - طریحی، مجمع البحرین، ذیل واژه «ربوه» .

^۲ - راغب اصفهانی، مفردات راغب، ص ۱۸۴.

^۳ - همان ، ماده قصد

^۴ - فراهیدی، العین، ج ۱، ص ۳۲۶

^۵ - لقمان: ۱۹

می‌آموزد و او را از بی‌تدبیری و اسراف دور می‌کند»^۱ زیرا خداوند میانه‌روی را دوست و اسراف را دشمن می‌دارد.^۲

۲-۴. واگذاری مسئولیت دخل و خرج به فرزندان

یکی از کارهای مهم بانوان تحصیل کرده علوم دینی، تنظیم امور اقتصادی و آموزش حساب دخل و خرج در خانواده‌ها و همچنین واگذاری مسئولیت‌های اقتصادی به فرزندان است. به عنوان نمونه مادران تحصیل کرده‌ای که فرزندان خود را مسئول هزینه آب و یا برق و ... می‌کنند و به آنها می‌گویند که اگر این ماه هزینه اشتراک آب یا برق نسبت به ماه قبل کم تر باشد، میزان مبلغ تفاوت را به عنوان پس انداز به شما می‌دهیم. اینگونه افراد خانواده هم در راستای حفظ منابع انرژی کوشا می‌شوند و دقت در نحوه مصرف بالا می‌رود و هم پس اندازی برای فرزندان باقی می‌ماند که یک مادر تحصیل کرده علوم دینی در مقابل این پس انداز باید به فرزند خود حساب دخل و خرج و مسئولیت پس انداز را یاد بدهد.

لذا بانوان تحصیل کرده علوم دینی در هر خانواده‌ای با عقل و تدبیر، بایستی حساب دخل و خرج را به افراد خانواده آموزش دهند و به مقدار درآمد خانواده خرج کنند و بدانند که پول را در چه راهی به مصرف میرسانند، به فرزندان یاد بدهند که با این کار نیاز به قرض و وام و نسیه پیدا نخواهند کرد و به فقر و ورشکستگی گرفتار نخواهند شد و زندگی نسبتاً آرامی خواهند داشت، بهتر است بانوان تحصیل کرده علوم دینی با نگرش تربیتی انجام برخی از کارهای ساده و آسان را به کودک واگذار کنند و در مقابل تلاشی که فرزند انجام می‌دهد، او را تشویق کنند و به تدریج به میزان مسئولیت‌های او اضافه کنند و او را برای یک زندگی خوب با ثبات اقتصادی آماده سازند، که این امر زمینه ساز

^۱ - دشتی، ترجمه نهج البلاغه، ص ۲۴۱

^۲ - صابری یزدی، الحکم الزاهره، ص ۷۴۸ و ص ۶۴۹

موفقیت اقتصادی افراد در آینده خواهد شد.^۱

^۱ - عطاریان بجستان ، زنان و اقتصاد در خانواده ، ص ۲۳.

نتیجه گیری

زنان به عنوان نیمی از جامعه و درصد قابل توجهی از افراد تحصیل کرده، دارای جایگاه ویژه ای در سطح انجام فعالیت های اقتصادی و تربیت اقتصادی افراد در درون خانواده هستند، در این بین نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده از موضوعات مهم در جوامع اسلامی و از عرصه های فعالیت تبلیغی بانوان طلبه می باشد، منظور از بانوان تحصیل کرده علوم دینی یعنی بانوانی که در حوزه های علمیه خواهران که یک نهاد مذهبی-آموزشی برای آموزش و تربیت طلاب خواهر می باشد، تحصیل کرده اند. امروزه اکثریت مردم گمان کرده اند که بانوان تحصیل کرده علوم دینی تنها در تبلیغ دین و ترویج معارف قرآنی نقش دارند، بدون آنکه تصور کنند این بانوان با یادگیری آموزه های دینی در جامعه و میدان عمل، همچون سیاست، اقتصاد، اجتماع، خانواده و ... دارای نقش های متنوعی هستند. که جایگاه و نقش بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده یکی دیگر از عرصه های فعالیت تبلیغی بانوان تحصیل کرده علوم دینی می باشد؛ زنان در رشد اقتصادی افراد خانواده نقش های مؤثر و مفیدی دارند، و از راه های مختلفی می توانند به این مهم برسند اما در این میان عملکرد بانوان تحصیل کرده علوم دینی در تربیت اقتصادی افراد خانواده، نسبت به سایر زنان مسلماً متفاوت می باشد زیرا این بانوان با کسب آموزه ها و علوم دینی در این زمینه به تربیت اقتصادی افراد می پردازند و بر همین اساس پایه های همه اصول تربیت اقتصادی از جمله: آموزش راه های جلوگیری از اسراف و تبذیر، رعایت میانه روی، پرهیز از خواسته های غیرضروری و دوری از حرص و ولع مادی و ... به خوبی می دانند تربیت اقتصادی افراد خانواده توسط بانوان تحصیل کرده علوم دینی با انجام موارد زیر می توانند تحقق یابد: ۱. آموزش راه های جلوگیری از اسراف و تبذیر ۲. آموزش اصلاح الگوی مصرف به افراد خانواده ۳. آموزش قناعت ورزی و رعایت اعتدال به افراد خانواده ۴. واگذاری مسئولیت دخل و خرج به فرزندان.

فهرست منابع و مآخذ

- * قرآن کریم، ترجمه حسین انصاریان، چاپ اول، قم: انتشارات آئین دانش، ۱۳۸۹.
- * ترجمه نهج البلاغه، محمد، دشتی، قم: مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین(ع)، ۱۳۷۹.
۱. ابن ابی اُصیبَعه، احمد بن قاسم، عیون الانباء فی طبقات الاطباء، مصر: الهيئة المصرية العامة للكتاب، بی تا.
 ۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۱۴هـ ق.
 ۳. ابوعلی، ابن مسکویه، تجارب الامم، مترجم: ابوالقاسم امامی، تهران: نشر سروش، چاپ دوم، ۱۳۶۹.
 ۴. بحرانی، هاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، تهران: نشر بنیاد بعثت، ۱۴۱۶.
 ۵. بلاغی، سید عبدالحجت، حجه التفاسیر و بلاغ الاکسیر، قم: انتشارات حکمت، چاپ اول، ۱۳۸۶.
 ۶. بهنام، جمشید، تحولات خانواده، ترجمه محمد جعفر پوینده، تهران: نشر ماهی، ۱۳۸۳.
 ۷. تمیمی آمدی، احمد، غررالحکم، بیروت: دارالصادر، ۱۴۰۸.
 ۸. حائری، محسن، اندیشه های اقتصادی در نهج البلاغه، ترجمه عبدالعلی آل بویه لنگرودی، تهران: نشر پیام دانشگاه، ۱۳۸۲.
 ۹. حکیمی محمد رضا، الحیاه، تهران: نشر دلیل ما، ۱۳۹۵.
 ۱۰. دهخدا، سید علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: نشر دانشگاه، ۱۳۷۷ هـ ش.
 ۱۱. راغب اصفهانی، محمد بن حسین، مفردات راغب، قم: نشر هاجر، ۱۳۸۵.
 ۱۲. رحیمی اصفهانی، غلامحسین، اخلاق اسلامی، تهران: نشر رحیمی اصفهانی، ۱۳۶۸.
 ۱۳. زیبایی نژاد، محمدرضا، مجموعه مقالات تخصصی زن، اقتصاد و خانواده، نشر دفتر مطالعات و تحقیقات، تهران، ۱۳۸۸.

۱۴. صابری یزدی، علیرضا ، الحکم الزاهره، ترجمه محمدرضا انصاری، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی
،۱۳۷۲،
۱۵. طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، تهران: انتشارات اسلامی، مترجم: محمدباقر موسوی
گرمارودی، ۱۳۷۷ هـ.ش.
۱۶. طبرسی، فضل بن حسن ، مجمع البیان ، قم : نشر مکتبه النجفی مرعشی ، ۱۴۰۳ هـ.ق.
۱۷. طریحی ، فخرالدین ، مجمع البحرین ، بیروت : نشر دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۰۸.
۱۸. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، قم : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۷۸ هـ.ش.
۱۹. عطاریان بجستان ، فاطمه، زنان و اقتصاد در خانواده ، مجله پیام زن ، آذرماه ۱۳۹۲، شماره ۲۶۱.
۲۰. فراهیدی، خلیل بن احمد ، العین ، بیروت : دارالفکر ، ۱۴۰۸ .
۲۱. قرائتی ، محسن ، تفسیر نور، تهران : مرکز فرهنگی درسهای از قرآن ، ۱۳۸۲
۲۲. ماهرزاده، طاهره ، مقاله نقش مدیریتی زنان در خانواده ، فصلنامه طهورا ، مدرسه شهیده بنت الهدی
، سال اول ، شماره دوم ، زمستان ۱۳۸۷.
۲۳. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران : نشر سرایش، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۲۴. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۷۵
۲۵. نراقی، مهدی ، جامع السعادات، قم : نشر مؤسسه اسلامی ، ۱۳۸۹.
۲۶. هاشمی رفسنجانی ، اکبر ، فرهنگ قرآن؛ قم : نشر بوستان کتاب ، ۱۳۸۳ ،